PREOCUPĂRI PENTRU ORGANIZAREA UNUI MUZEU ETNOGRAFIC LA IAŞI

PETRU CAZACU

S-au împlinit la 16 februarie 1976, 18 ani de la inaugurarea expoziţiei permanente a Muzeului etnografic al Moldovei, iar la 28 aprilie — 33 ani de la emiterea primului act oficial care a marcat începuturile existenţei acestui muzeu. Dacă istoria organizării muzeului etnografic din Iaşi a făcut obiectul unor preocupări sporadice atunci colecţiile sale, expoziţia sa permanentă ca şi munca de cercetare şi depistare a celor mai îndepărtate şi mai izolate cătune de pe cuprinsul întregii Moldove, întreprinsă cu dăruire de cei cîţiva entuziaşti rămaşi să lucreze în acest domeniu, fac ca atenţia multor oameni să fie atrasă de această instituţie.

Iată unul din motivele care ne-a îndemnat să ne oprim în expunerea noastră tocmai la istoricul încercărilor de organizare a muzeului etnografic.

Se ştie că etnografia se afirmă destul de tîrziu ca disciplină ştiinţifică, de-abia către sfîrşitul secolului trecut în occident, iar la noi de-abia la începutul acestui secol. Aceasta nu înseamnă însă că n-au existat oameni care, deşi confundau de cele mai multe ori termenii de istoric, etnografie, folclor n-au avut cele mai serioase preocupări de colecţionare a materialului etnografic. Din acest punct de vedere trebuie să facem de la început menţiunea că în dezvoltarea muzeografiei etnografice ieşene se disting două etape, separate de anul 1943 cînd se înfiinţează, în fapt, muzeul ieşean.

Din datele ce le avem pînă acum rezultă că în secolul al XIX-lea cercetările s-au îndreptat şi la Iaşi, ca şi în alte părţi, mai întîi asupra ştiinţelor naturii şi antichităţilor istorice, iar către sfîrşitul sec. al XIX-lea putem vorbi şi de unele cercetări în domeniul cunoaşterii civilizaţiei populare.

Începuturile acestor cercetări în Moldova se leagă de numele lui Teodor T. Burada, cunoscut muzician şi muzicolog. Studiile făcute la Paris (dreptul şi muzica) l-au pus în contact cu noua disciplină — care-şi făcea apariţia în centrele universitare apusene — iar orizontul său larg etnografic îl conduc la cercetări complexe pe teren pentru a cunoaşte, la faţa locului, pe toţi românii nu numai din interiorul ţării, ci şi pe cei din afara graniţelor. Lungile sale călătorii, făcute cu vioara sub braţ, în care nu s-a mulţumit numai să noteze melodii, să facă desene sau să prindă în cuvinte ceea ce a văzut şi auzit, ci să şi achiziţioneze o serie de obiecte preţioase, în special instrumente muzicale, i-au atras din partea lui N. Iorga epitetul de „pelerin"[1].

[1] N. Iorga, *Oameni care au fost*, III, Buc., 1936, p. 128.

Cercetările etnografice, folclorice şi muzicologice l-au pus în situaţia de a aduna un bogat material documentar (instrumente muzicale populare ca : fluiere, buciume, cimpoaie etc. ; păpuşi de lut — scaloianul din Dobrogea —, obiecte referitoare la datinile şi obiceiurile populare, note şi vechi tipărituri, manuscrise muzicale.), care i-au sugerat ideea închegării unui *„muzeu al muzicii româneşti“*.

An de an, cu prilejul călătoriilor peste hotare, a îmbogăţit neîncetat instrumentarul său muzeistic. Colecţia sa a atras atenţia oamenilor de ştiinţă, făcîndu-l pe Iorga să spună despre ea : „adunată cu atîta trudă, ştiinţă şi gust, trebuie păstrată întreagă aşa cum este“[2].

Încurajările unor personalităţi de aleasă ţinută civică şi ştiinţifică l-au determinat pe Burada să solicite, în anul 1891, concursul şi intervenţia Conservatorului de muzică şi declamaţiune din Iaşi ca ţara noastră să participe la *Expoziţia de muzică şi teatru* din Viena. A înaintat memorii către Ministerul Instrucţiunii Publice, a scris articole pe tema muzeului muzicii noastre, a organizat expoziţii locale şi peste hotare (la Praga) cu intenţia vădită şi mărturisită de a stimula interesul oficial pentru asemenea acţiuni de culturalizare şi educaţie a maselor.

În 1895 a participat la *Expoziţia etnografică a popoarelor slave* de la Praga din dorinţa aprofundării problemelor muzeistice, iar la înapoiere a înaintat autorităţilor un memoriu asupra celor văzute sugerînd acţiuni similare şi la noi, ţinînd seama de ineditul, varietatea şi bogăţia materialului ce-l posedă.

După aproape trei decenii de strădanii, observînd lipsa de interes oficial local, muzeologul Th. T. Burada a donat, în anul 1901, Muzeului naţional de antichităţi din Bucureşti întreaga sa colecţie de instrumente muzicale „„care este cea întîi şi unică în ţara noastră“ — după expresia ziarului „Evenimentul“ din 6 iunie 1901[3].

Dar Burada n-a fost numai un colecţionar. Valoroase rămîn încercările lui şi în investigaţiile etnografice fără legătură cu muzica, aşa cum se prezintă, de pildă, studiile : „Despre crestăturile plutaşilor pe cherestele“ şi „Despre crestăturile şalgăilor pe droburile de sare“. Toate aceste constatări conduc la concluzia că Teodor T. Burada este şi un precursor al muzeisticii etnografice ieşene.

Concomitent cu încercările lui Burada de înfiinţare a unui muzeu al muzicii româneşti trebuie să amintim aici şi alte iniţiative ale unor cărturari ieşeni pentru alcătuirea uni muzeu cu profil mixt, istoric-etnografic.

Astfel, la 27 aprilie 1890, mai mulţi membri ai Societăţii „Arhiva“, printre care A. D. Xenopol, Grigore C. Buţureanu, N. Beldiceanu, T. T. Burada, P. Rîşcanu ş.a. au propus înfiinţarea unui *„Muzeu de ştiinţe arheologice şi alte asemenea lucruri vrednice de a fi păstrate“*. Propunerea a fost pusă la

---

[2] *Ibidem*.

[3] Viorel Cosma, *Teodor Burada — Viaţa în imagini*, Buc., 1966. Ed.muzicală a Uniunii compozitorilor din R.S.România, p. 42. Astăzi colecţia se găseşte la Conservatorul de muzică „C. Porumbescu“ din Bucureşti. Cu această colecţie şi cu altele, a fost organizată, acum cîţiva ani la Iaşi, de către Conservatorul ieşean şi cel bucureştean, pe holul conservatorului o foarte interesantă expoziţie de instrumente muzicale populare.

ordinea zilei dar amînată ... pentru la anul, pentru ca să nu se mai revină apoi asupra ei"[4].

În 1897, prof. Teohari Antonescu, titular al catedrei de arheologie de la facultatea de litere din Iaşi, al cărui decan era A. D. Xenopol, înaintează un memoriu pentru a se înfiinţa un „muzeu de arheologie şi etnografie" al Universităţii în care să fie expuse şi obiectele de la Cucuteni ale lui N. Beldiceanu, rezultate din săpăturile acestuia făcute între anii 1885—1890 (circa 600 piese). Memoriul n-a avut nici o urmare şi nu poartă nici o rezoluţie a autorităţii universitare. În 1905 prof. T. Antonescu avea să revină asupra muzeului mixt, dar şi această intervenţie rămîne fără rezultat, memoriul său nici măcar n-a fost înregistrat şi pus în discuţia consiliului profesoral[5].

În perioada de care ne ocupăm o acţiune solitară trebuie remarcată. Este vorba de strădaniile inginerului oraşului Iaşi, Virgil Hălăceanu, de a întemeia un muzeu naţional etnografic, mixt — am spune noi — în oraşul de care era foarte ataşat. A fost un colecţionar pasionat, un „maniac" cum îl numeau în derîdere unii neînţelegători. Mai întîi şi-a făcut o colecţie în casele proprii (str. V. Alecsandri nr. 3) apoi, înmulţindu-se obiectele, le-a mutat, cam prin 1910, într-o clădire din curtea bisericii Golia.

În 1912, ing. V. Hălăceanu lansa un apel către autorităţi şi opinia publică în care-şi arăta intenţia de a înfiinţa un *„muzeu etnografic retrospectiv al Moldovei"*. El ruga autorităţile şi diverse persoane binevoitoare să-i dea concursul pentru a înfiinţa cît mai curînd acest muzeu „oglindă vie a vieţii vechi şi noi a poporului şi ţării, cu caracter naţional". În acelaşi an solicită Primăriei Iaşi, aprobarea de a aduce în „Muzeul naţional al Moldovei" şareta cea veche a Roznovăneştilor[6].

Tot acum, urmînd a se face dezvelirea statuii lui Cuza Vodă, ing. V. Hălăceanu iniţiază organizarea unei expoziţii ad-hoc. Pentru aceasta se constituie un comitet al cărui vicepreşedinte era A. D. Xenopol, secretar general V. Hălăcenu, iar secretar, prof. A. D. Atanasiu.

Confecţionase chiar şi o ştampilă specială : *„Muzeul naţional etnografic al Moldovei"* („muzeu etnografic" era numit, în 1912 şi de ing. şef al oraşului, Savu, în rezoluţia pusă pe un memoriu al lui T. T. Burada, cu menţiunea „din curtea bisericii Golia"[7]).

Tot etnografic îl numeşte şi N. A. Bogdan în cunoscuta sa monografie apărută în 1913 : „Prin stăruinţa ing. V. Hălăceanu şi contribuţiile mai multor donatori, s-a înfiinţat de acum trei ani un muzeu etnografic, în o sală rămasă de la arsul externat de fete din ograda mănăstirii Golia. Sunt acolo adunate multe obiecte interesante, inscripţii lapidare, documente istorice, arme, trăsuri vechi, stampe, odoare bisericeşti etc"[8]. După cum se observă — de toate, mai puţin piese de etnografie.

---

[4] Emil Diaconescu, *Tradiţii ale muzeisticii ieşene,* în „Cercetări istorice" (serie nouă) II, Iaşi, 1971, p. 25.

[5] Arh. St. Iaşi, fond Fac. de litere, dosar 906/1905—1906, vol. I, f. 156.

[6] Arh. St. Iaşi, Muzeul naţional al Moldovei, dos. 213/1912.

[7] *Loc. cit.*

[8] N.A. Bogdan, *Monografia oraşului Iaşi,* f.a., ed. II, p. 271.

Hălăceanu a continuat să facă memorii şi să ceară concurs pentru îndeplinirea dezideratului său de-o viaţă. Astfel, la 20 aprilie 1912, s-a adresat Facultăţii de litere ca să-i încredinţeze spre păstrare obiecte arheologice provenite din săpăturile de la Cucuteni, dacă nu definitiv, cel puţin provizoriu spre a le expune „în sala de expoziţie din cetatea Golia, în care aranjăm toate obiectele ce vor figura în viitor în muzeul nostru", pe care el îl şi credea realizat. Cererea a rămas însă fără rezultat[9].

În 26 martie 1913 s-a adresat Epitropiei Sf. Spiridon să-i împrumute documentele vechi „necesare Aşezămîntului naţional ce am întemeiat"[10]. Acelaşi rezultat.

Numai Ministerul de Război s-a arătat mai înţelegător şi mai generos şi i-a trimis armament şi unele trofee[11].

În 1917 avea să se stingă din viaţă, iar colecţiile sale adunate cu atîta trudă şi jertfe, aveau să fie depozitate în turnul Goliei. Pentru administrarea acestui fond, soţia lui instituise un comitet, în frunte cu T. T. Burada.

La 3 iunie 1921 acest comitet, sau cum îşi ziceau „membrii muzeului istoric şi etnografic Virgil Hălăceanu" hotărăsc că a venit timpul ca toate obiectele şi cărţile acestui muzeu să fie cedate Muzeului municipal (înfiinţat în 1920) cu condiţia ca o secţiune a noului muzeu să poarte pe veci numele de: „Secţiunea inginer Virgiliu Hălăceanu"[12].

Cu ocazia predării acestor colecţii „s-a constatat o mare lipsă de obiecte şi cărţi"[13], ceea ce înseamnă că în timpul războiului, colecţiile fiind lăsate în voia soartei, în turnul Goliei, s-au pierdut o bună parte din ele. Din ceea ce a rămas, o parte din armament, trofee etc. au fost „împrumutate" Regimentului 13 infanterie, care avea să inaugureze, la 15 noiembrie 1922, „Muzeul militar al Regimentului 13 infanterie".

Aceste obiecte nu vor mai fi înapoiate niciodată Muzeului (care considera, dealtfel, acest muzeu ca o secţie a sa), aducîndu-se argumentul că „aceste obiecte îşi au locul într-un muzeu militar"[14].

Celelalte piese din colecţia Hălăceanu s-au pierdut în decursul timpului. O infimă parte a ajuns, în 1951, prin intermediul Arhivelor Statului Iaşi în inventarul actualului muzeu etnografic al Moldovei.

După cum se ştie, în 1916 aveau să se pună bazele Muzeului de antichităţi, rezultat al strădaniilor unor cărturari deja pomeniţi. Prof. Orest Tafrali, urmaşul la catedra de arheologie al lui T. Antonescu, a deschis în cadrul muzeului şi o secţie de „*artă naţională*". Aici au fost adunate o serie de icoane, sfeşnice şi cruci sculptate, scoarţe ţărăneşti din Bucovina şi „una oltenească", ţesături artistice din Banat, ouă încondeiate etc.

E de reţinut faptul că din inventarul acestui muzeu au fost transferate Muzeului etnografic al Moldovei, încă din anul 1949, un număr însemnat de obiecte nu numai de artă populară ci şi de istorie.

---

[9] Arh. St. Iaşi, fond Fac. de litere, dosar 913/1912, vol. II, f. 144 bis.
[10] *Loc. cit.*
[11] Emil Diaconescu, *op. cit.* p. 33.
[12] „Ion Neculce" — Bul. Muzeului municipal Iaşi, fasc. I (1921), p. 156.
[13] *Loc. cit.*
[14] Arh. St. Iaşi, Muzeul istoric militar, Fond Primăria Iaşi, dosar 293/1920.

Între timp, disciplina etnografică începe să-şi facă loc, greu dar sigur, între celelalte discipline umanistice.

Ideea unor muzee etnografice, în înţelesul modern al cuvîntului, începe „să prindă“ şi la noi în ţară. Apar oameni bine pregătiţi din punct de vedere teoretic care, întorşi acasă de la studiile din străinătate, vor pune în practică cele învăţate. E suficient să amintim aici doar cîteva nume, în primul rînd pe acela al lui G. Vîlsan. Se ştie că a fost un geograf renumit, dar în acelaşi timp avea o solidă pregătire etnografică, ca rezultat al studiilor făcute la Berlin (1911–1912).

Încă în 1911 el ţine în cadrul Societăţii Academiei Române din Berlin cunoscuta conferinţă, repetată mai tîrziu şi în ţară (1926 şi apoi tipărită în 1927 la Cluj) intitulată „*O ştiinţă nouă : Etnografia*“, în care face o prezentare succintă a situaţiei etnografiei şi a muzeelor etnografice din Occident şi de la noi, oprindu-se mai ales asupra sarcinilor ce revin etnografilor români, anume „să descurce fiinţa etnică actuală şi trecută a poporului român[15].

Este vorba fireşte, de o exagerare menită însă să impulsioneze cercetarea. Şi mai departe : „Toate sînt de folos – spunea Vîlsan – însă documentele se păstrează mai bine în biblioteci, limba e scrisă în cărţi şi trăieşte în graiul atîtora, iar pămîntul şi viaţa geografică a poporului evoluiază foarte încet, încît o întîrziere a studierii acestor fenomene nu aduce o prea mare pierdere. Materialul etnografic însă se preface în unele privinţe destul de repede. Din foarte puţin ce a fost cercetat, şi mai mult de străini decît de noi, se poate spune că avem o comoară de care nu ne dăm destul de bine seama“[16].

În 1924 va susţine conferinţa „Menirea etnografiei în România“, publicată apoi la Cluj.

Un alt nume este acela al prof. Romulus Vuia. Absolvent al Şcolii normale superioare din Budapesta în 1910, a lucrat şi s-a pregătit în Muzeul etnografic din Budapesta. Urmează apoi cursurile de antropologie şi etnografie de la Universitatea din Berlin şi, ceea ce e mai important, face lucrări practice serioase la Muzeul etnografic (Museum für Volkerkunde) din aceeaşi localitate. Subliniem acest lucru pentru că este primul român care face studii de muzeografie etnografică.

Mai pot fi amintiţi şi alţii, chiar înaintea lui Vîlsan şi Vuia, care au frecventat cursuri de etnografie şi antropologie în străinătate. Dintre aceştia menţionăm pe savantul Emil Racoviţă, un mare iubitor al etnografiei şi înfocat sprijinitor al Muzeului etnografic din Cluj (numai că el prezintă etnografia ca o disciplină aparţinătoare ştiinţelor biologice[17]).

Am amintit aceste lucruri aici pentru a arăta că din punct de vedere teoretic şi al pregătirii cadrelor de etnografi, terenul era favorabil pentru înfiinţarea unui muzeu etnografic. Unde însă trebuia înfiinţat acesta ? V. Pârvan propusese, încă din 1921, aşa cum era şi normal, ca acesta să fie înfiinţat în capitala ţării. El socotea că din punct de vedere organizatoric trebuia

[15] G. Vîlsan, *O ştiinţă nouă — etnografia*, Cluj, 1927, p. 13.

[16] *Ibidem*.

[17] E. Racoviţă, *Etnografia. O disciplină a ştiinţelor naturale.*, în ***Transilvania***, Sibiu, 1928, an. 59, nr. 7–8, p. 520–523.

înfiinţat în Capitală un Institut arheologic şi cîteva muzee centrale : *un muzeu naţional unic*, cu secţii istorice şi artistice ; *un muzeu etnografic naţional şi comparativ*, pentru materialul caracteristic atît naţiunii noastre, cît şi naţionalităţilor conlocuitoare şi naţiunilor vecine ; un muzeu de artă industrială română şi, în sfîrşit, o serie de *muzee regionale* cu caracter amestecat (mixte, cu secţii istorice, artistice, etnografice şi industriale)[18].

Potrivit acestor concepţii – atît de sănătoase pentru acea vreme, după părerea noastră – trebuia să se înfiinţeze, odată cu *muzeul etnografic naţional* şi o serie de muzee regionale sau mixte, deci şi la Iaşi, Timişoara, Craiova, Cluj etc.

De ce s-a înfiinţat în acea perioadă (1922–1923) doar un singur muzeu etnografic, la Cluj (şi nu mixt aşa cum preconiza V. Pârvan) şi de ce nu s-a înfiinţat nici pînă azi un *muzeu naţional de etnografie* la Bucureşti, sînt întrebări la care este greu de răspuns şi nici nu încercăm să o facem. Au fost puse în circulaţie fel de fel de „speculaţii“ pe această temă. Înclinăm să credem că a fost ales Clujul tocmai pentru că, în primul rînd, acolo erau oamenii cu pregătire specială dublată cu pasiunea colecţionarului, cu entuziasmul absolut necesar unei munci atît de anonime dar plină de satisfacţie, care este munca de muzeu.

Este ştiut că la Cluj s-a format prima „şcoală etnografică“ din ţară. Numit director al Muzeului etnografic al Transilvaniei şi apoi, în 1926, profesor titular al catedrei de etnografie şi folclor, Romulus Vuia a adunat în jurul său o serie de discipoli pe care i-a format la şcoala sa, i-a învăţat nu numai etnografie ci şi muzeografie, i-a trimis la specializare în cele mai mari muzee etnografice din Europa, apoi i-a răspîndit în ţară pentru ca, la rîndul lor, să facă acolo măcar cît a făcut R. Vuia la Cluj.

Care era situaţia în această perioadă la Iaşi ? După „lichidarea“ „secţiunii Hălăceanu“ întîlnim rare preocupări pentru muzeografie etnografică. Doar cîţiva colecţionari particulari, printre care trebuie să cităm, în primul rînd, pe juristul Iuliu Pascu.

Este locul să amintim aici despre încercarea lui C. Mărgăritărescu care în perioada anilor 1935–1936 se străduia să înfiinţeze la Iaşi un muzeu etnografic al Moldovei. În acest sens, după nereuşitele încercări la oficialităţile locale, se adresează societăţii „Astra“ din Sibiu căreia îi oferă „un palat adus pînă aproape de acoperiş cu construcţia, la promenada Copou – Iaşi, in valoare de 25.000.000 lei pentru Muzeul etnografic al Moldovei, căruia ii dăruiesc şi eu colecţii şi bibliotecă de peste 2.000.000 îndată ce-l veţi termina. Are 16 saloane... cu trei ha. loc“.

Desigur că „Astra“ nu s-a putut angaja în organizarea acestui muzeu, scopurile „Astrei“ nu depăşeau Transilvania[19].

Dacă în Iaşi aceasta era situaţia, în schimb, în nordul Moldovei, trebuie menţionate strădaniile de-o viaţă ale soţilor-învăţători—Ioneţ, care au înfiinţat muzeul etnografic din Rădăuţi în 1933 ; apoi acele ale prof. Ion Ştefureac şi C. Brăiescu — care au pus bazele muzeului din Cîmpulung Moldovenesc

---

[18] V. Pârvan, *Probleme de arheologie în România*, în *Transilvania*, Sibiu, 1921, an. 52 nr. 1–2, p. 5–6.

[19] Ion I. Drăgoescu, *Un document inedit despre perspectivele unui muzeu etnografic la Iaşi*, în *Revista muzeelor şi monumentelor*, nr. 2, 1974, Seria muzee, p. 91.

(cu o foarte bogată colecţie de lemn) în 1936 şi în sfîrşit, acele ale prof. V. Ciurea de la Fălticeni, care încă din 1930 organizase un muzeu mixt, cu o secţie de etnografie.

În privinţa Iaşilor, semnificativ este faptul că prof. Nicolae Macarovici, fost mulţi ani director al Muzeului de istorie naturală din Iaşi, făcînd un „tur de orizont“ asupra muzeografiei româneşti, într-un articol publicat în ziarul „Prutul“ (V), din 21 şi 22 ianuarie 1943 şi intitulat „Muzee moldoveneşti“, nu pomeneşte absolut nimic despre realizările în etnografie.

Se impunea însă cu evidenţă necesitatea pentru Iaşi, ca centru universitar, a unui muzeu etnografic, cît şi a introducerii în planul de învăţămînt a acestei „ştiinţe noi“. Drept urmare, Rectoratul Universităţii a format o comisie care să facă propuneri pentru a fi adus la catedră un specialist. Şi astfel, comisiunea a chemat la catedră pe prof. Ion Chelcea, cunoscut ca etnograf prin lucrările publicate pînă atunci şi ca muzeograf prin îndelungata sa activitate de la Muzeul etnografic al Transilvaniei, discipol al prof. Romulus Vuia, considerat „etnograful cel mai indicat pentru organizarea viitorului muzeu etnografic al Moldovei, instituţie care pînă astăzi lipseşte Iaşului“[20].

Venit la catedră în martie 1943, conferenţiarul de etnografie începe acţiunea pentru înfiinţarea Muzeului etnografic al Moldovei printr-un memoriu adresat Ministerului Culturii Naţionale şi al Cultelor în vederea subvenţionării noii instituţii.

Ca răspuns la acest memoriu, Ministerul „aprobă înfiinţarea pe lîngă catedra de etnografie a unui muzeu etnografic al Moldovei“ şi în vederea acestui scop „acordă, pentru început, o subvenţie de 300.000 lei“[21].

Universitatea pusese la dispoziţia muzeului localul său (astăzi demolat) de pe actuala stradă „23 August“, unde fusese rectoratul, iar cel însărcinat cu organizarea muzeului îi fixează caracterul şi scopul într-o lucrare, tipărită în 1943 şi intitulată „*Menirea muzeului etnografic al Moldovei*“.

Chiar din titlul lucrării se vede că este vorba de un *muzeu etnografic al întregii Moldove*, care va trebui să oglindească modul de trai al poporului, român, aspectele vieţii şi civilizaţiei acestuia.

Muzeul are drept scop principal :“ ... a salva mărturiile de civilizaţie şi cultură populară ; a aduna materialul necesar unei sinteze ştiinţifice etnografice şi de a constitui un element educativ pentru public“[22].

Ca un prim răspuns la iniţiativa de a se înfiinţa Muzeul etnografic al Moldovei la Iaşi vin primele donaţii, chiar în primul an de existenţă al acestuia. Astfel, fostul magistrat ieşean, stabilit ulterior la Bucureşti, Iuliu Pascu, pasionat colecţionar de obiecte de artă populară de pe întreg teritoriul ţării, donează muzeului întreaga sa colecţie, 392 piese, cu singura condiţie

[20] Din raportul comisiei de chemare la catedra de etnografie a prof. I. Chelcea. Vezi şi Monitorul Oficial (Partea I), nr. 24 din 29. I. 1943, p. 814.

[21] Vezi adresa ministerului nr. 20. 932 din 28 aprilie 1943 (în arhiva Muzeului etnografic al Moldovei). Acesta este actul de naştere al Muzeului etnografic al Moldovei, semnat de ministrul de atunci, Ion Petrovici, a sprijinit Muzeul etnografic al Moldovei din Iaşi.

[22] Ion Chelcea, *Menirea Muzeului etnografic al Moldovei*, Iaşi, 1943, p. 10. Vezi şi N. A. Rădulescu, Recenzia la lucrarea mai sus citată, în „Revista geografică română“, an VI, 1943, fasc. 1—2, p. 78—79.

ca în dreptul fiecărui obiect să fie trecută menţiunea : „Darul Maria şi Iuliu Pascu — 1943“[23].

Nu ştim motivul pentru care nu s-a insistat atunci, în 1943, ca să fie obţinute puţinele obiecte ce mai rămăseseră la Arhivele statului de la fostul muzeu municipal — secţiunea Hălăceanu (Ne menţinem părerea că în 1943 se găseau mai multe obiecte rămase de la muzeul citat, decît în 1951, cînd au intrat doar cîteva piese în inventarul Muzeului etnografic. Ştim cu toţii ce-a însemnat anul 1944 pentru Iaşi şi pentru muzeele sale).

Tot în 1943 se pun bazele unei *Arhive de folclor* prin lansarea a două chestionare în legătură cu obiceiurile de peste an, la care muzeul a primit o serie de răspunsuri. În 1951 avea să se lanseze un al treilea chestionar, „pe urmele portului popular în Moldova“, la care s-au primit puţine răspunsuri.

În februarie 1944 un alt mare donator al muzeului, cunoscutul folclorist din Fălticeni, Arthur Gorovei, oferă aproape 500 volume cărţi şi reviste de specialitate, cu rugămintea ca, după moartea sa, biblioteca muzeului să-i poarte numele.

Cu obiectele din colecţia Iuliu Pascu şi cu altele adunate din sudul Moldovei şi de pe valea Cuejdului se organizează, pentru scurt timp, *prima expoziţie etnografică la Iaşi* în clădirea cedată de rectorat pentru muzeu.

În martie 1944 muzeul a fost evacuat împreună cu Universitatea, la Zlatna. Este meritul prof. Chelcea de a fi salvat toate piesele adunate pînă atunci, cu excepţia unei splendide monoxile de lemn, în care mai erau şi cîteva piese de pescuit, care a rămas pe rampa gării Iaşi din reaua voinţă a şefului de gară.

La reîntoarcerea din evacuare, Universitatea n-a mai pus la dispoziţia muzeului vechiul local, acesta fiind cedat pentru sediul sindicatului învăţămînt, motiv pentru care colecţiile vor sta închise în lăzi, adăpostite într-o mică săliţă de la Universitate, unde-şi avea sediul conferinţa de etnografie, problema *localului* rămînînd mult timp preocuparea de bază a muzeului.

În 1945 va apare *Legea de organizare a Muzeului etnografic al Moldovei*[24], prin care se recunoştea o situaţie deja existentă. În afară de fondurile necesare dezvoltării muzeului, legea prevedea că „muzeul va fi patronat de un *consiliu de sprijin şi îndrumare*, format din 13 persoane printre care : Mitropolitul Moldovei, rectorul Universităţii, primarul oraşului, un membru al Academiei, directorii muzeelor din Iaşi“ etc.[25], într-un cuvînt se garanta prin lege sprijinul tuturor instituţiilor mai importante din Iaşi şi din ţară. Legea mai prevedea că „muzeul va fi condus de un *comitet de direcţie*, restrîns, format din 5 membri : rectorul Universităţii, un membru din consiliul de sprijin desemnat de minister, un membru ales din consiliul

[23] Vezi copia de pe adresa lui Iuliu Pascu, înregistrată la nr. 1280 din 4 mai 1943 de către Rectoratul Universităţii din Iaşi.

[24] Publicată în „Monitorul Oficial“ nr. 126 din 6 iunie 1945.

[25] Vezi „Monitorul Oficial“ nr. 126, din 6 iunie 1945, Legea de organizare a Muzeului etnografic al Moldovei.

de sprijin. Director al muzeului a fost numit prof. I. Chelcea“[26]. În afară de acestea, legea mai prevedea ca „pînă ce muzeul va avea un local propriu, consiliul de sprijin, în înţelegere cu Primăria municipiului, va alege localul cel mai potrivit pentru instalarea lui“[27].

Se părea că lucrurile se vor rezolva în bine, iar muzeul se va putea dezvolta normal. Senatul Universităţii numeşte o comisie de trei, formată din profesorii : Gh. Năstase, Petru Caraman şi I. Botez, pentru a discuta legea de organizare a muzeului, a aduce, eventual, unele amendamente şi a prezenta referate în acest scop. S-au purtat multe discuţii pentru fixarea bazei juridice şi a profilului muzeului. Chiar în sînul acestei comisii părerile erau împărţite: unii îl vedeau organizat sub forma unui mare *muzeu etnologic*, care să cuprindă mai multe secţii, printre care şi antropologia şi paleontologia, iar din punct de vedere organizatoric muzeul urma să depindă de Universitate (referatul prof. I. Botez) ; prof. P. Caraman era de părere ca muzeul să se numească etnologic dar să aibă numai două secţii : etnografie şi folclor. Din punct de vedere organizatoric muzeul era conceput ca o instituţie autonomă care să depindă de Universitate numai prin conferenţiarul de etnografie care era, în acelaşi timp şi directorul muzeului, aşa cum prevedea legea.

Şi de data aceasta au intervenit interese străine de cele ale muzeului care au făcut ca legea de organizare a muzeului să nu fie pusă în practică. Muzeul rămînea şi mai departe fără personal, fără local, fără o subvenţie care să-i permită achiziţionarea de noi obiecte, într-un cuvînt exista doar „cu numele“, fiind reprezentat prin directorul său onorific.

Între timp s-a încercat rezolvarea problemei localului intervenindu-se la Comisiunea monumentelor istorice pentru clădirea fostului muzeu „Cuza Vodă“ de pe strada Lăpuşneanu (azi Muzeul Unirii). În ianuarie 1946 aceasta aprobă Muzeului etnografic să folosească trei camere cu condiţia ca imediat după ce „Muzeul Cuza“ va fi refăcut, clădirea să fie evacuată. Numai după o lună însă, Comisia revine întrucît, între timp, aflase (de-abia atunci...) că vechea clădire ce a adăpostit cîndva pe primul domnitor al Principatelor unite suferise grave stricăciuni în timpul războiului şi necesita urgente reparaţiuni.

Anul 1948 găseşte colecţiile muzeului tot în lăzi la Universitate. Se fac demersuri insistente la Rectoratul Universităţii pentru a se obţine cîteva camere din incinta Bibliotecii centrale, chiar de la subsol, demersuri rămase însă fără rezultat. În decembrie, acelaşi an, se intervine pe lîngă Academia de Belle-arte ca să adăpostească, măcar pentru moment, muzeul. Deşi Primăria acceptă, totuşi muzeul rămîne şi mai departe în aceeaşi situaţie precară. În 1949 se fac demersuri insistente pentru obţinerea clădirii din parcul expoziţiei şi cu cîteva hectare de teren. Acolo ar fi fost loc şi pentru expuneri în aer liber. Şi aceste intervenţii rămîn fără rezultat.

În anul următor, Comisia monumentelor istorice avea să aprobe folosirea celor trei camere de la „Muzeul Cuza“, aprobare care-o dăduse şi în 1946, dar reparaţiile necesare nu se făcuseră, astfel că muzeul rămîne mai departe la Universitate. De-abia în ianuarie 1952 muzeul se va muta în clă-

[26] *Loc. cit.* Vezi şi P. Nicorescu, *Muzeul etnografic al Moldovei,* articol din ziarul „Moldova liberă“, nr. 239, din 12 VI, 1945.

[27] *Ibidem.*

direa fostului muzeu Cuza, unde va sta trei ani în condiţii şi mai vitrege decît la Universitate, întrucît de-abia atunci clădirea intrase în reparaţii iar colecţiile muzeului erau mutate de colo-colo, neconservate şi pline de moloz.

Anul 1951, marchează sfîrşitul primei faze de dezvoltare a muzeului, de fapt este tardiva recunoaştere oficială a existenţei acestuia, trecînd de sub egida Universităţii în schema de organizare a Aşezămintelor Culturale (Ministerul Culturii, azi Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste).

Acum se acordă muzeului *prima schemă de funcţiune* şi sînt încadraţi, în ordine, următorii : Ion Chelcea — director ; Emilia Pavel — şef de secţie ; Gh. Pantazică — asistent ; Pompiliu Poghirc — preparator ; Viorica Balan — desenator şi Verona Praznicu — supraveghetoare.

Dintre aceştia doar Emilia Pavel a rămas să lucreze pînă astăzi în cadrul muzeului.

Acum s-au alocat şi primele fonduri pentru achiziţii. Acestea au început să se facă sistematic, la teren, după o cercetare minuţioasă a zonelor. Campaniile de achiziţii s-au soldat totdeauna şi cu studii de specialitate pe diferite teme. În vara anului 1951, directorul muzeului împreună cu desenatoarea au început pe valea Bistriţei studiul sistematic al portului naţional. Acum s-au pus şi bazele *arhivei de desene* care, alături de arhiva foto, este un preţios fond documentar pentru studiul etnografiei moldoveneşti. Remarcăm calitatea deosebită a acestor peste 350 desene colorate executate atunci de Viorica Balan (Arhiva de desene s-a îmbogăţit mereu prin prestaţia desenatorilor Ludwig Dombrovschi şi apoi a Aureliei Mazurchevici). Tot acum se organizează la Universitate o expoziţie „Arta populară din Moldova“ vizitată de peste o mie de persoane, în special studenţi şi profesori.

Bucuria începutului, aşa de promiţător în realizări, a fost umbrită pentru moment de faptul că din vara anului 1951 i se impune muzeului un profil mixt, de istorie şi etnografie, contrar intenţiilor directorului său. Vechile concepţii asupra muzeelor „regionale“ văzute ca o aglomerare cu „de toate“ revin în cadrul conducerii Aşezămintelor culturale de atunci. Personalul muzeului va fi obligat ca timp de aproape patru ani să-şi cheltuiască timpul şi energia pentru a aduna, sub diverse forme, piesele istorice care lipseau din colecţii. Aceasta a dus la întîrzierea colecţionării materialului etnografic — care în perioada aceea se mai găsea, oricum, mai uşor — dar pe de altă parte faptul are şi un aspect pozitiv : o serie de piese istorice provenind de la fostele muzee municipal şi „Cuza Vodă“ sînt strînse acum la un loc, adunate cu grijă şi puse, ulterior, în valoare (ele au fost transferate muzeelor de profil din cadrul Complexului muzeistic ieşean).

Anul 1954 avea să însemne un reviriment în activitatea muzeului. În iunie se redă postul de asistent pe care va fi încadrat Gh. Bodor, tînăr absolvent al Facultăţii de filologie din Iaşi. Tot acum va fi încadrat în post de desenator Horaţiu Constantinciu, iar în toamnă s-a redat şi postul de preparator în care a fost transferată prof. de geografie Aurora Turcu. Fondurile de achiziţii şi fondul de salarii au crescut mult faţă de 1951.

În urma consfătuirii pe ţară a muzeografilor se fixează acum definitiv profilul muzeului. El va fi un muzeu etnografic, la fel cu cel de la Cluj, conform concepţiei iniţiale, renunţîndu-se la profilul mixt, impus pentru o anumită perioadă de timp.

De acum încolo se ştia precis ce era de făcut. Paralel cu achiziţiile sistematice, făcute pe zone etnografice, s-a trecut şi la elaborarea tematicii viitoarei expoziţii permanente a muzeului, proiectată a se organiza în clădirea fostului muzeu Cuza, care era în curs de reparaţii. La parter urmau să fie expuse piese referitoare la ocupaţii şi meşteşuguri, iar la etaj locuinţa, portul, arta populară textilă şi obiceiurile. Parcul din spatele clădirii permitea amenajarea lui pentru un sector în aer liber. Dar n-avea să se întîmple aşa.

Anul 1955 debutează cu o plăcută surpriză pentru toţi muzeografii ieşeni: cea mai impunătoare clădire din oraş — Palatul Administrativ — printr-o Hotărîre a Consiliului de Miniştri, avea să fie cedată culturii, fiind transformată în „Palat al culturii".

Odată cu Muzeul etnografic, aici au fost mutate şi alte două muzee mai vechi : cel de artă şi cel de istorie. Tot atunci s-au înfiinţat alte două muzee : de ştiinţele naturii şi cel politehnic, palatul devenind astfel sediul a cinci muzee, deci un adevărat „Palat al muzeelor".

Vechea clădire de pe strada Lăpuşneanu impusese o anumită viziune asupra viitoarei expoziţii permanente, iar tematica elaborată trebuia acum adaptată noilor condiţii, punîndu-se stringent problema organizării expoziţiei permanente. Pînă la cea definitivă şi pentru a nu pierde spaţiul, s-a organizat o expoziţie în primele patru săli din spaţiul afectat avînd ca temă agricultura, viticultura, păstoritul şi o parte din meşteşuguri. Această expoziţie deschisă din aprilie şi pînă în noiembrie 1955 şi vizitată de peste 5 000 de persoane, avea să definească, fără putinţă de tăgadă, cel puţin trei aspecte esenţiale :

1. calitatea de necontestat a colecţiilor ;

2. spaţiul afectat expoziţiei permanente trebuia amenajat special, creîndu-se un circuit fluid pentru vizitare ;

3. a face expoziţia permanentă cu mobilierul vechi, cu vitrine demodate, cu fotografiile, desenele şi celelalte executate cu forţe proprii, ar fi dus, cu siguranţă, la eşec.

Drept urmare se acţionează în consecinţă : încep reparaţiile şi amenajarea spaţiului, se lucrează intens pentru predarea documentaţiei la I. S. „Decorativa" Bucureşti, întreprindere creată special pentru organizarea expoziţiilor de muzeu, a tîrgurilor internaţionale etc. Între timp schema s-a mai mărit, la fel şi fondurile de achiziţii[28].

În aprilie 1957, directorul muzeului, Ion Chelcea, a fost pensionat pentru „limită de vîrstă" iar în postul vacant a fost promovat Gh. Bodor. Tînărului colectiv de muzeografi îi revenea sarcina de a duce la bun sfîrşit opera începută încă din anul 1943 de prof. Chelcea. Tematica fusese elaborată

[28] La 1 martie 1955 a fost încadrat, pe post de asistent, P. Cazacu, iar în 1957 au venit : Victoria Semendeaev şi Filioreanu Pantelimon — îndrumători ; Emil Jehailiuc — restaurator lemn ; Ilie Păduraru — gestionar. În 1958, în postul rămas vacant prin plecarea lui Filioreanu P., va fi încadrată Melania Ostap. De atunci şi pînă astăzi a fost o mare fluctuaţie de cadre, în special în posturile de îndrumători. Dintre aceştia a rămas doar Rodica Ropot, promovată muzeograf.

şi aprobată de organele tutelare. Pe parcursul organizării muzeului au ieşit însă în evidenţă şi unele lacune ale acesteia care, în funcţie de spaţiu, au fost, parţial, lichidate „din mers“.

După cum se ştie, expunerea într-un muzeu de etnografie poate fi făcută în două feluri : pe fenomene etnografice (ocupaţii, meşteşuguri, arhitectură, port, obiceiuri, etc.) sau pe complexe de viaţă care să ilustreze o anumită zonă bine definită. Muzeul etnografic al Moldovei a ales primul criteriu, care credem că oferă posibilităţi mai mari de a înfăţişa dezvoltarea internă a fiecărui fenomen în parte.

Temele sînt prezentate în dezvoltarea lor istorică. O grijă deosebită este manifestată faţă de formele noi, care se creează sub ochii noştri. Aceste forme noi, caracteristice etapei istorice actuale, au fost expuse în fiecare sală, la fiecare temă, în cazul cînd şi în realitate aceste forme noi au putut fi surprinse ca o treaptă calitativ superioară. Procedînd astfel, muzeul nu este un simplu martor, care înregistrează fenomenele, ci este un factor activ care intervine în desfăşurarea procesului istoric, subliniind ceea ce este nou şi prin aceasta ajutînd la generalizarea lui.

În expoziţie sînt subliniate şi diferenţierile sociale din sînul poporului reflectate fie în dimensiunea unor obiecte, în anumite perfecţionări tehnice — în cazul uneltelor de muncă — în bogăţia sau simplitatea ornamentelor etc. în funcţie de categoria socială a celui care le-a folosit sau pentru care au fost confecţionate.

Obiectele de artă populară nu au fost prezentate într-un stand separat, ci au fost încadrate în fenomenul etnografic din care fac parte. Poporul nu separă niciodată utilul de frumos. Aceste două laturi se îmbină armonios în majoritatea obiectelor din gospodăria ţărănească.

Călăuziţi de aceste principii tematice, cu ajutorul „Decorativei“ (care a proiectat mobilierul, a executat grafica, textele, fotografiile etc., bineînţeles, după cele date de noi) după cinci luni de muncă efectivă la organizarea expoziţiei permanente, muzeul şi-a deschis uşile pentru public la 16 februarie 1958.

Dacă, în linii mari, s-a mers pe exemplul Muzeului etnografic din Cluj, în multe privinţe Iaşul a venit cu noutăţi. Să ne gîndim de pildă, numai la instalaţiile tehnice ţărăneşti, expuse pe holul de 230 m.p., care niciodată pînă atunci n-au mai fost expuse într-o expoziţie pavilionară. Sau la modul de prezentare a mobilierului ţărănesc.

Spaţiul de expunere, care iniţial era estimat ca mai mult decît suficient, s-a vădit apoi neîncăpător pentru rezolvarea, de exemplu, a problemei prezentării locuinţei ţărăneşti (un singur interior, din Straja-Rădăuţi, nu rezolvă problema), a portului popular şi a artei populare textile şi, în special, a prezentării obiceiurilor tradiţionale, care nu ne satisfac aşa cum sînt prezentate astăzi.

Am dori să subliniem faptul că după deschidere, de la 1 octombrie 1958, ca o recunoaştere a activităţii depuse, Muzeul etnografic al Moldovei, alături de celelalte muzee din Palat, a fost trecut la o categorie superioară : I, dar, din punct de vedere organizatoric, el devine acum *secţie* a Administraţiei Palatului culturii (mai tîrziu secţie a Muzeului regional, astăzi secţie a Complexului muzeistic).

O problemă aparte, dar strîns legată de problemele complexe ale etnografiei moldoveneşti, o formează *sectorul în aer liber* (Muzeul satului moldovenesc).

Problema expunerii în aer liber a unor gospodării ţărăneşti, instalaţii tehnice populare, etc. a fost pusă, la Iaşi, încă din perioada cînd muzeul îşi căuta un local propriu. Parcul expoziţiei din dealul Copoului ar fi rezolvat problema în 1949—1950. Apoi parcul din jurul clădirii actualului Muzeu al Unirii ar fi putut fi socotit drept satisfăcător prin 1953—1954.

În 1957, după ce se rezolvase definitiv problema localului pentru expoziţia permanentă pavilionară, se opta pentru un teren separat, undeva în apropierea oraşului. Într-un articol publicat în „Iaşul literar" din 2 februarie 1957, Ion Chelcea, după ce arăta însemnătatea înfăptuirii unui asemenea muzeu al satului moldovenesc tocmai aici, în Capitala Moldovei, solicita un teren in zona Ciricului.

Astăzi, oraşul Iaşi se mîndreşte cu cele 15 muzee şi case memoriale intre care se numără, la loc de cinste și Muzeul etnografic, care își aduce din plin contribuţia la educarea maselor de vizitatori în spiritul dragostei faţă de trecutul nostru bogat în fapte şi oameni, faţă de valorile materiale şi spirituale create de harnicul nostru popor.

Credem că din expunerea noastră a rezultat limpede că preocupările pentru organizarea unui muzeu etnografic la Iaşi, au fost, cum este şi firesc, indisolubil legate de doi factori : condiţiile socio-politice şi culturale interne şi definirea etnografiei ca domeniu distinct al ştiinţei şi muzeisticii.

De la preocupări sporadice şi singulare, ideea unui muzeu etnografic a cuprins reprezentanţi ai ştiinţei universitare care au cîştigat, fie şi parţial, interesul şi acţiunea unor organisme de stat, pentru ca, în cele din urmă, ea să se realizeze aşa cum o vedem sub ochii noştri graţie politicii partidului nostru în domeniile ştiinţei şi culturii.

PRÉOCUPATIONS POUR L'ORGANISATION D'UN MUSÉE ÉTNOGRAPHIQUE À IASSY

Résumé

Dans cet article on relève l'activité de quelques intellectuels de Iassy, vers la fin du XIX-ème siècle et le but du XX-ème siècle, considérés les précurseurs de la muséologie éthnographique en Moldavie, Tel fut l'éthnographe, le folkloriste et musicologue T. Burada qui a milité pour l'institution d'un musée de la musique roumaine ; le professeur T. Antonescu qui a lutté pour un „musée d'archéologie et d'éthnographie" de l'Université ; l'ingénieur Virgil Hălăceanu qui a fondé „le Musée national éthnographique de la Moldavie"; C. Mărgăritărescu qui a donné son maison de Copou et 3 hectares de terrain pour un musée éthnographique ; et, en fin, le professeur O. Tafrali qui a organisé, dans le cadre du musée d'antiquités une section „d'art national".

Importants réalisation en ce qui concerne la création des collections éthnographique a obtenu l'instituteur Ionet et sa femme à Rădăuţi, les professeurs Ion Stefureac et C. Brăescu à Cîmpulung Moldovenesc, et le professeur V. Ciurea à Fălticeni.

On présente l'histoire de l'actuel Musée éthnographique dont l'organisateur et première directeur a été le professeur Ion Chelcea.

On insiste sur les principales problèmes de la vie de cette institution dont la principal mission a été de „sauver les témoignages de la civilisation et de la culture populaire, d'accumuler le matériel nécessaire pour une synthèse scientifique éthnographique et de constituer un élément éducatif pour le publique" — mission qui a été acomplie au long des années par le travail enthousiaste des muséologues.